

УДК 376.091.31-056.26

Ю.О. Антибура
Julie_Antibura@mail.ru

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

Відомості про автора: Юлія Олександрівна Антибура, аспірантка кафедри педагогіки та корекційної освіти Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна. Email: Julie_Antibura@mail.ru

Contact: Julia Oleksandrivna Antibura, postgraduate student of the department of pedagogy and remedial education Oles Gonchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, Ukraine. Email: Julie_Antibura@mail.ru

Антибура Ю.О. Нормативно-правове забезпечення організації індивідуального навчання із комплексними порушеннями розвитку. Розглянуто основні методичні підходи до організації індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами, а саме із комплексними порушеннями розвитку. Проаналізовано проблеми законодавчого забезпечення організації індивідуального навчання із комплексними порушеннями розвитку зокрема порушеннями слуху і затримкою психічного розвитку. Порушено питання організаційно-педагогічних умов індивідуального навчання, індивідуального навчального плану для учня на основі даних психолого-педагогічної діагностики, специфіки опанування учнів з освітніми особливими потребами знаннями і навичками, визначення характеру і причин труднощів навчальної діяльності, їх запобігання не знайшли в спеціальній літературі достатньої науково-дидактичної і методичної реалізації. Виявлено значні прогалини в організації індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами: роз'єднаність зусиль всіх його учасників; неоднозначне розуміння шляхів і засобів подолання

труднощів учнів у навчанні; надання їм необхідної корекційно-реабілітаційних допомоги. Комплексна система педагогічних, психологічних, корекційно-реабілітаційних заходів спроможна найбільш повно попередити виникнення вторинних порушень у дітей із комплексними порушеннями розвитку. Тому визначається потреба у спеціальній розробці організаційно-педагогічних умов індивідуального навчання, що включає три нерозривно пов'язані складові: організаційний, дидактичний і комплексно-реабілітаційний, яке б повною мірою забезпечило якісне навчання і оптимальну підготовку до інтеграції дітей із комплексними порушеннями в соціум. Нагальною проблемою є створення команди фахівців та підготовка їх до роботи з дитиною, підготовки вчителя до роботи з дітьми, які мають комплексні порушення, оцінювання динаміки розвитку учня з урахуванням попередніх етапів його розвитку, залучення батьків до навчально-виховного процесу. Визначення основних принципів корекційної роботи дітей із комплексними порушеннями розвитку. Зазначено про існуючі вагомні напрацювання в цьому напрямку, що в цілому забезпечує успішну педагогічну діяльність. Для кожної дитини необхідно створити спеціальні умови навчання, враховуючи її індивідуальні особливості, структуру дефекту, рівень інтелектуального розвитку та інші чинники.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, особа з інвалідністю, діти з особливими освітніми потребами, діти із складними (комплексними) порушеннями розвитку, індивідуальна форма навчання.

Антибура Ю.А. Нормативно-правовое обеспечение организации индивидуального обучения детей с комплексными нарушениями. Рассмотрены основные методические подходы к организации индивидуального обучения детей с особыми образовательными потребностями, а именно с комплексными нарушениями. Проанализированы проблемы законодательного обеспечения организации индивидуального обучения с комплексными нарушениями. Поднят вопрос организационно-педагогических условий индивидуального обучения, индивидуального учебного плана для ученика на основе данных психолого-педагогической диагностики, специфики овладения учащимся с особыми образовательными потребностями знаниями и навыками, определение характера и причин трудностей учебной деятельности, их предотвращения не раскрыто в специальной литературе достаточного научно-дидактической и методической реализации. Выявлены значительные пробелы в организации индивидуального обучения детей с особыми образовательными потребностями: разобщенность усилий всех его участников; неоднозначное понимание путей и средств преодоления трудностей учащимся в обучении; оказание им необходимой

коррекционно-реабилитационных помощи. Комплексная система педагогических, психологических, коррекционно-реабилитационных мероприятий способна наиболее полно предупредить возникновение вторичных нарушений у детей с комплексными нарушениями развития. Поэтому определяется потребность в специальной разработке организационно-педагогических условий индивидуального обучения, который включает три неразрывно связанные составляющие: организационный, дидактический и комплексно-реабилитационный, которое бы в полной мере обеспечило качественное обучение и оптимальную подготовку к интеграции детей с комплексными нарушениями в социум. Насущной проблемой является создание команды специалистов и подготовка их к работе с ребенком, подготовки учителя к работе с детьми, имеющими комплексные нарушения, оценивания динамики развития ученика с учетом предыдущих этапов его развития, привлечение родителей к учебно-воспитательному процессу. Определение основных принципов коррекционной работы детей с комплексными нарушениями развития. Указано о существующих весомых наработках в этом направлении, что в целом обеспечивает успешную педагогическую деятельность. Для каждого ребенка необходимо создать специальные условия обучения, учитывая его индивидуальные особенности, структуру дефекта, уровень интеллектуального развития и другие факторы.

Ключевые слова: нормативно-правовое обеспечение, дети с особыми образовательными потребностями, дети с комплексными нарушениями, лица с инвалидностью, индивидуальная форма обучения.

Antibura J.A. Regulatory support of the organization of individual training of children with complex violations of development. It considers main methodical approaches to the organization of individual training of children with special educational needs, namely with complex disorders of psycho-physical development. The author analyses the problems of legislative support individual learning with complex disorders of psycho-physical development. Raised the issue of organizational and pedagogical conditions of individual learning, individual learning plan for the student based on the data of psychological-pedagogical diagnostics, specifics of mastering of pupils with special educational needs knowledge and skills, determination of character and the causes of difficulties of educational activity, their prevention did not find in the literature enough scientific-didactic and methodological implementation. Identify significant gaps in the organization of individual training of children with special educational needs: the fragmentation of the efforts of all its members; ambiguous understanding of the ways and means of overcoming the difficulties of students in learning; provide them with needed correctional and rehabilitative care. A

comprehensive system of pedagogical, psychological, correctional-rehabilitation measures can more fully prevent the occurrence of secondary disorders in children with complex developmental disabilities. Therefore is the need for the development of special organizational-pedagogical conditions of individual learning, which includes three inextricably linked components: organizational, didactic and comprehensive rehabilitation, which would fully ensure quality training and optimal preparation for the integration of children with complex disorders in the society. The urgent problem is the creation of a team of specialists and their preparation for their work with children, training teachers to work with children with complex disorders, assessment of dynamics of development of the student taking into account the previous stages of its development, parents involvement in the educational process. Identify the key principles of correctional work with children with complex developmental disabilities. Indicated on existing good practices in this direction and provide successful teaching For each child to create a special learning environment, given its individual characteristics, the structure of the defect, the level of intellectual development and other factors.

Key words: regulatory support, person with disabilities, children with special educational needs, children with complex disorders of psychophysical development, children with difficult (complex) violations of development individual form of training.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день інтереси держави у сфері корекційної освіти спрямовані на те, щоб усім дітям з особливими освітніми потребами було доступне навчання відповідно до їх здібностей і можливостей у комфортному для їх здоров'я середовищі. Тому дедалі гострішою стає проблема правильного вибору форми навчання таких дітей. Як правило, рекомендації щодо цього дають психолого-медико-педагогічні консилиуми.

Аналіз останніх джерел. Значний внесок в організацію та вдосконалення системи індивідуального навчання дітей із комплексними порушеннями в Україні зробили В. Бондар, Л. Вавіна, І. Єременко, В. Засенко, В. Липа, Г. Мерсіянова, О. Таранченко, В. Синьов, В. Тарсун, О. Хохліна, Л. Фомічова, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін. Утім проблеми індивідуального навчання із комплексними вадами розвитку зокрема порушеннями слуху і затримкою психічного розвитку досі залишаються недостатньо вивчені.

Мета написання статті полягає у висвітленні становлення та розвитку нормативно-правового забезпечення організації індивідуального навчання дітей із комплексними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальне навчання відоме з часів первісного суспільства, застосовувалось паралельно з іншими формами і продовжує існувати досі. Воно було найдавнішою формою

освіти в школі, коли вчитель працював із кожним учнем окремо. Така форма організації навчальної діяльності вважалась оптимальною з погляду реалізації індивідуального підходу до дитини (принципу «природовідповідності»).

Індивідуальне навчання – це особлива організаційна форма проведення занять. На сучасному етапі до неї вдаються в тих випадках, коли дитина не спроможна навчатись в освітньому закладі тимчасово чи постійно. Через набуті чи вроджені особливості стану здоров'я: травми, вади фізичного та інтелектуального розвитку тощо. Для навчання таких дітей органи народної освіти призначають вчителів, які проводять заняття в домашніх умовах або лікувальних установах. Особливості фізичного й інтелектуального розвитку дітей потребують індивідуалізації навчання і навчання в спецшколах. У навчальних планах таких освітніх установ передбачено години для індивідуальних занять [1, с. 190].

Діти із складними (комплексними) вадами розвитку – це діти з вадами слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, сліпоглухі діти [5, с. 54].

У першій половині ХХ ст. науково-практичну діяльність із пошуку ефективних шляхів і засобів виховання й навчання дітей з порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку (на той час вживали терміни «дефективна», «аномальна» дитина) було орієнтовано не на відхилення, наявні в них відхилення, а на психофізичні можливості, які мають бути актуалізовані й осмислені в контексті допомоги конкретній особі. Всесвітньо відомий науковець Л. Виготський обстоював у своїх працях думку про те, що «...імовірно, людство перемаже рано чи пізно і сліпоту, і глухоту, і слабоумство. Але набагато раніше воно перемаже їх у соціальному та педагогічному плані, ніж у плані медичному та біологічному» [3, с.71].

Після Другої світової війни документом який регулює індивідуальне навчання, стала Всесвітня декларація прав людини, прийнята Організацією Об'єднаних Націй у 1947 р., у якій проголошено рівність прав «усіх людей без винятку», у тому числі інвалідів, хоча до Декларації не було безпосередньо включено розділи щодо інвалідів.

На пострадянському просторі одним із перших про важливість індивідуального підходу в процесі корекційного навчання дітей вказав науковець Л. Занков, ефективність організації навчання якого пов'язують з глибоким знанням педагогіки, специфіки розвитку кожної дитини [3, с.126].

Відомий факт спроби організації індивідуального навчання дітей зі сліпоглухонімотою, рідше сліпоглухотою (складне порушення розвитку внаслідок одночасного ураження слухової та зорової функцій, що призводить до відсутності мовлення) під керівництвом І. Соколянського

в Загорському дитячому будинку (1955) у якому індивідуальне навчання стало формою, що доповнювала спеціально організоване корекційне навчання. Однак потрібно було вирішити такі практичні питання: виявити характерні особливості психофізичного розвитку учнів зі сліпоглухонімотою, організаційно-педагогічні умови індивідуального навчання, підготувати вчителів та розробити навчальний матеріал – підручники, програми [6, с. 9-12].

Датою започаткування індивідуальної форми навчання вважають 1962 р., коли Міністерство освіти на численні прохання батьків прийняло рішення про здобуття освіти дітьми вдома, як виняток. У циркулярному листі номер 186-М від 21 червня 1962 р. було представлено навчальний план, згідно з яким навчання хворих дітей відведено певну кількість годин на тиждень [7].

Згідно з циркулярним листом номер 1/8-Ц від 22 січня 1969 р. питання про організацію навчання дітей з безліччю дефектів мала вирішувати медико-педагогічна комісія на підставі даних медико-педагогічного обстеження. Розумово відсталі діти, які страждають на глухоту чи сліпоту (глухуватість або різке зниження зору), повинні навчатися в спеціальних закладах залежно від наявних у них недоліків оскільки в установах вони отримують необхідну допомогу; навчання має бути організоване за програмою допоміжної школи в спеціальному класі (за достатнього контингенту) або індивідуально [8].

У 60-80-х роках минулого століття було прийнято ряд нормативних документів: Загальна декларація прав людини ООН, Міжнародні пакти – про економічні, соціальні та культурні права і про громадянські і політичні права інвалідів, Декларація про права розумово відсталих осіб ООН, Декларація про права інвалідів ООН, що регламентували захист прав інвалідів.

Загальна декларація прав людини, прийнята Організацією Об'єднаних Націй у 1948 р., в якій проголошено рівність прав «усіх людей без винятку», включаючи інвалідів, хоча до Декларації не було безпосередньо включено розділи відносно інвалідів.

Міжнародні пакти – про економічні, соціальні та культурні права і про громадянські і політичні права інвалідів, прийняті в грудні 1966 р. Генеральною асамблеєю ООН; Декларація про права розумово відсталих осіб, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН у 1971 р. Разом із Загальною декларацією прав людини вони утворюють міжнародний документ під назвою Міжнародний білль про права людини.

Декларація про права інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1975 р. у якій констатується, що інваліди мають ті самі громадянські та політичні права, що й інші люди – право на освіту, професійну підготовку, консультації і послуги з працевлаштування, право отримувати і зберігати за собою робоче місце або займатись корисною, продуктивною діяльністю. Декларація проголосила, що ці права належать усім інвалідам без будь-якої дискримінації.

Слід зазначити, що у цей період збільшився термін навчання дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку до 9 – 11 класів: розглядались питання соціалізації, підбору кадрів, контролю за роботою вчителів та оплати їх праці. Було складено перелік захворювань, за наявності яких дозволялось переводити дитину на домашню форму навчання. У навчальному плані було передбачено збільшення кількості годин на навчання в домашніх умовах: у початковій школі – до 8 годин, 4 – 8 класах – до 10 годин, 9 – 11 класах – до 12 годин на тиждень [8].

Підґрунтям для розвитку і навчання дітей з обмеженими можливостями стали такі нормативні міжнародні документи:

1) Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів ухвалена 1 червня 1983 р. на Генеральній конференції Міжнародної організації праці і набула чинності 26 червня 1985 р. У березні 2003 р. Україна ратифікувала цю Конвенцію.

2) «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів», ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1993 р. Вони розроблені з урахуванням досвіду, набутого під час проведення Організацією Об'єднаних Націй «Десятиріччя інвалідів» (1983 – 1992 роки)», і спрямовані на забезпечення інвалідам, цих самих прав, що мають інші члени суспільства. Правила передбачають прийняття державами серйозних моральних і політичних зобов'язань щодо забезпечення рівності можливостей інвалідів. Вони змістовно об'єднують 22 правила, які охоплюють усі аспекти життя інвалідів і передбачають здійснення постійних заходів щодо вирівнювання можливостей всіх інвалідів у реалізації прав людини. Стандартні правила стали головним документом ООН, що визначає дії та зобов'язання держав щодо прав людини з інвалідністю Їх було взято за основу для розроблення законодавства України щодо соціального захисту інвалідів.

3) «Принципи захисту осіб з психічними розладами та покращення психіатричної допомоги», прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у 1991 р. Цей документ запровадив стандарти та процедури гарантії на надання психіатричної допомоги та правового і соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, а також регламентує права та обов'язки фахівців, інших працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги.

4) Конвенція ООН про права дитини – перший міжнародний документ з прав людини, що чітко забороняв дискримінацію дітей за ознакою інвалідності;

5) Віденська декларація і програма дій, прийнята 25 червня 1993 р. на Всесвітній конференції з прав людини у якій наголошено, що державам слід приділяти особливу увагу забезпеченню усіх прав людини і основних свобод людей з інвалідністю, враховуючи їх активну участь в усіх аспектах життя суспільства, а також рівних можливостей шляхом ліквідації усіх – фізичних, фінансових, соціальних або психологічних –

соціально обумовлених бар'єрів, які виключили або обмежують їх повну участь у житті суспільства.

На початку 90-х років ХХ ст. остаточно утвердилося розуміння, що навчання дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку має бути орієнтоване не на захворювання, а на формуванні гармонійно розвинутої особистості. Турбота суспільства про дитину з особливими освітніми потребами стала виявлятися в забезпеченні її всім необхідним для повноцінного, всебічного, гармонійного розвитку та стимулювання адекватної діяльності на основі реалізації соціальної моделі допомоги, складником якої є спеціально організоване навчання.

Ратифікувавши основні міжнародні правові документи Україна взяла на себе зобов'язання дотримання загальнолюдських прав, зокрема на здобуття якісної освіти осіб з інвалідністю.

У Конституції України задекларовано демократичні положення, які відповідають міжнародним угодам і домовленостям; визначено та затверджено основні права людини, серед яких право на освіту (стаття 53), право на соціальний захист (стаття 46).

Законодавчого визначення право на здобуття освіти громадянами України, в тому числі і дітьми з особливими освітніми потребами, набуло в Законах: «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999) у яких регламентовано право всіх громадян на безкоштовну освіту в будь-яких державних навчальних закладах незалежно від стану здоров'я; створення умов для навчання відповідно до здібностей та інтересів.

У концепції «Спеціальна освіта осіб з фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективи» (1995), розробленій Інститутом дефектології АПН України (нині Інститут спеціальної педагогіки), йдеться про необхідність глибокого переосмислення сучасного стану спеціального навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, аналізу недоліків у навчально-виховній роботі з метою зробити відповідні висновки, актуальні не лише сьогодні, а й у майбутньому.

У Положенні України «Про спеціальну освіту» (2008) наголошено, що кожна людина незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи розумового порушення має право на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових людей [11].

Демократичні перетворення, які відбуваються в нашому суспільстві, дають змогу по-новому осмислити й оцінити ті тенденції взаємодії держави і суспільства з дефектологічною наукою і шкільною практикою, які впливали б на розвиток суспільної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, що формувались на попередніх етапах.

«Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст.» (2002), передбачено створення та реалізація гнучкої, мобільної системи освіти, розробка нових підходів у визначенні мети, завдань і функцій школи. Пріоритетними напрямками державної політики щодо стратегії

розвитку і реформування освіти є, зокрема, особистісна орієнтація освіти, запровадження освітніх інновацій, варіативність навчальних програм, індивідуалізація навчання і виховання.

«Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2002) регламентує організацію індивідуального навчання в тих випадках, коли колективне навчання в межах класно-урочної системи або не можливе, або не доцільне [9].

Останнім часом у зв'язку з інтеграцією дітей з особливими потребами в освітній простір з'явилась практика індивідуального навчання дітей із комплексними порушеннями. Так діти даної категорії мають можливість здобувати знання не розлучуючись з родиною для навчання в спеціальній школі-інтернаті (нині навчально-реабілітаційному центрі). Слід відзначити, що дана форма організації корекційної допомоги не забезпечує потреб дітей у спеціальному навчанні та розвитку.

В умовах досить великих за кількістю учнів класів загальноосвітньої школи, розрахованих на дітей з достатнім інтелектуальним розвитком, діти з особливими освітніми потребами не можуть продуктивно навчатися на уроці під час фронтальної роботи з класом. Не задіяні в навчальному процесі вони часто порушують дисципліну, заважають іншим дітям. Таких дітей не заохочують відвідувати школу разом з усіма учнями і фактично обмежують їх навчання кількома годинами індивідуальної роботи. Крім того, переведення дитини на індивідуальне навчання та позбавлення спілкування у дитячому колективі є грубим порушенням її прав [9].

У «Положенні про індивідуальну форму навчання» зазначено, що на індивідуальне навчання мають учні:

- які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад;
- яким необхідно пройти лікування у спеціальному закладі більше ніж один місяць;
- які мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу;
- які проживають у селах і селищах (коли кількість учнів у класі становить менше 5 осіб);
- які не встигають протягом двох років навчання у школі I ступеня;
- які потребують корекції фізичного та (або) розумового (психічного) розвитку (якщо батьки або особи, які їх заміняють, відмовляються направляти дитину до відповідного спеціального загальноосвітнього закладу (школи-інтернату) [9].

Дефектологи одноставно зазначають, що дитина, зі складними порушеннями психофізичного розвитку повинна навчатися в школі у якій створено спеціальні умови для цього. Однак засвоїти програму такої школи діти не спроможні. На думку Л. Вавіної, діти з комбінованим дефектом (сліпота і розумова відсталість) навчаються за програмою допоміжної школи, використовуючи підручники для масової школи, оскільки шрифтом Брайля матеріалів для допоміжної школи

немає. Пізнавальні можливості цієї категорії дітей спеціально не вивчено, не перевірено також їх рівень засвоєння знань з основних наук за вимогами програми допоміжної школи. [2, с. 2-6].

Вирішення проблеми індивідуального навчання передбачає:

- створення оптимальних умов для індивідуального навчання школярів (бажано в школі, а не вдома);
- впровадження освітніх технологій, які б забезпечували перебування дітей у школі протягом часу, близького до визначеного навчальними планами загальноосвітніх та спеціальних шкіл;
- періодичну організацію індивідуально-групових форм роботи учнів з метою їх соціалізації та розвитку вміння працювати в колективі;
- використання інтерактивних технологій (мережі інтернет, Skype.);
- створення мультидисциплінарного підходу, а саме організації команди фахівців для роботи з дитиною;
- підготовку вчителя до роботи із комплексними вадами розвитку;

Слід звернути увагу, що згідно положення «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку(початкова школа)» (2013 р.) передбачено типові навчальні плани початкової школи: для глухих дітей, для дітей із затримкою психічного розвитку, для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумово відсталих дітей, для дітей із комплексними порушеннями (сліпих та розумовою відсталістю; із зниженим зором та розумовою відсталістю, але не передбачено для дітей із складними (комплексними вадами розвитку) [11].

За кожною дитиною з освітніми особливими потребами має бути закріплений учитель-консультант, до обов'язків якого входить керівництво навчальним процесом школяра, контроль і оцінювання його діяльності. Навчальні заняття проходять за розкладом, затвердженим адміністрацією, як у школі, так і в учителя чи учня вдома в першій чи другій половині дня. Кількість часу, відведеного на кожен предмет, має бути пропорційна кількості годин, передбачених навчальним планом.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення організації індивідуального навчання дітей із комплексними порушеннями слід зазначити про існуючі вагомні напрацювання в цьому напрямку, що в цілому забезпечує успішну педагогічну діяльність, яка включає три нерозривно пов'язані складові: організаційний, дидактичний і комплексно-реабілітаційний, без втілення яких неможлива повноцінна реалізація навчального процесу, розвиток особистості та здійснення корекційно-реабілітаційної роботи.

ВИСНОВКИ. Останніми роками в Україні відбуваються суттєві зміни в ставленні до дітей із комплексними порушеннями, що відображають нове розуміння світової громадськості їх прав, поваги та визнання. Науково обґрунтована система спеціальної освіти таких дітей допомагає вирішити як спільні із загальноосвітньою масовою школою проблеми, так і специфічні, які полягають у створенні сприятливих умов

для корекції аномального розвитку дитини. Нині навчання обов'язкове для всіх дітей, зокрема для дітей з порушеннями слуху та затримкою психічного розвитку, які мають навчатися принаймні так само інтенсивно, як і їх здорові однолітки. Проте вони мають оволодіти ширшим колом навичок і витрачають на це значно більше часу, оскільки потребують одночасного розвитку нейромоторних функцій (навчання руху, пересування), функцій самообслуговування, функцій комунікації (навчання мови), а також інтелектуального розвитку (дошкільне та шкільне навчання). Тому для кожної дитини необхідно створити спеціальні умови навчання, враховуючи її індивідуальні особливості, структуру дефекту, рівень інтелектуального розвитку та інші чинники.

Список використаних джерел

1. **Дефектологічний** словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: МП «Леся», 2011. – 528, [190].
2. **Вавіна Л.С.** Структура та корекційна спрямованість стандарту освіти для осіб із порушенням зору // Дефектологія. – 2000. – №3. – С.2-6.
3. **Выготский Л.С.** Собрание сочинений: в 6 т. Т.5. Основы дефектологии / Л.С. Выготский; под ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
4. **Занков Л.В.** Очерки психологии умственно отсталых детей. – М.: Учпедгиз, 1935. – 176 с.
5. **Миронава С.П.** Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 312, [54].
6. **Мирский Л.С.** Индивидуальный подход к учащимся вспомогательной школы в трудовом обучении. – Москва, 1990.
7. **Министерство** просвещения РСФСР письмо от 21 июля 1962 г. номер 186 М «О порядке индивидуального обучения больных детей».
8. **Министерство** просвещения РСФСР письмо от 22 января 1969 г. номер 1/8 Ц «О Порядке организации обучения детей с умственными и физическими недостатками».
9. **Наказ N 732** «Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» від 20.12.2002 .
10. **Наказ № 80** «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)» від 28.01. 2014.
11. **Наказ N 852** «Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку від 15.09.2008

References

1. **Defektologichnyj** slovnyk: navchal'nyj posibnyk / za red. V.I. Bondarja, V.M. Syn'ova. – K.: MP «Lesja», 2011. – 528, [190] .
2. **Vavina L.S.** Struktura ta korekcijsna sprjamovanist' standartu osvity dlja osib iz porushennjam zoru // Defektologija. – 2000. – №3. – S.2-6.

3. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. Т.5. Основы дефектологии / Л.С. Выготский; под ред. Т.А. Власовой. – М.:Педагогика, 1983. – 368 с.
4. **Zankov L.V.** Ocherky psyhologyy umstvenno otstal'nyh detej. – М.:Uchpedgыз, 1935. – 176 с.
5. **Myronava S.P.** Korekciyna psyhopedagogika. Oligofrenopedagogika: pidruchnyk / S.P. Myronova. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Kam'janec'-Podil's'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Ogijenka, 2015. – 312, [54].
6. **Myrskyj L.S.** Yndyvudual'nyj podhod k uchashhym'sja vspomagatel'noj shkoly v trudovom obuchenyy. – Moskva, 1990.
7. **Mynysterstvo** prosveshhenyja RSFSR pys'mo ot 21 yjulja 1962 g. nomer 186 M «O porjadke yndyvudual'nogo obuchenyja bol'nyh detej».
8. **Mynysterstvo** prosveshhenyja RSFSR pys'mo ot 22 janvarja 1969 g. nomer 1/8 C «O Porjadke organizacyy obuchenyja detej s umstvennyy y fizycheskyy nedostatkamy».
9. **Nakaz N 732** «Polozhennja pro indyvudual'nu formu navchannja v zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah» vid 20.12.2002 .
10. **Nakaz № 80** «Pro zatverdzhennja Typovyh navchal'nyh planiv special'nyh zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv dlja ditej, jaki potrebujut' korekciij fizychnogo ta (abo) rozumovogo rozvytku (pochatkova shkola)» vid 28.01. 2014.
11. **Nakaz N 852** «Pro zatverdzhennja Polozhennja pro special'nu zagal'noosvitnju shkolu (shkolu-internat) dlja ditej, jaki potrebujut' korekciij fizychnogo ta (abo) rozumovogo rozvytku vid 15.09.2008

Received 20.01.2016

Reviewed 19.03.2016

Accepted 30.03.2016